

Tajuplná země faraonů

Tři tisíce let, byť s přestávkami, vládla mocná staroegyptská civilizace v severovýchodní Africe. Položila základy k mnoha civilizačním vymoženostem, které používáme dodnes. Rozkládala se podél středního a dolního toku řeky Nil a s tímto veletokem byla neodmyslitelně spojena

Pouze výhodná poloha v povodí úrodného Nilu mohla zajistit dostatek potravin, a tím podmítnout vývoj v sociální a následně také civilizační rovině. Vznik nezávislého systému písma a literatury přispěl k vyšší vzdělanosti a učinil z Egypta kulturní zemi s rozvinutým náboženstvím, uměním i architekturou.

Počátky této fascinující civilizace klademe již do období kolem roku 3150 př. n. l., kdy byl sjednocen Horní a Dolní Egypt pod

vládou prvního faraona. Další historie starověkého Egypta se pak odehrávala úzasně dlouhou dobu, zahrnující více než tři tisíciletí. Dnes ji dělíme na relativně dlouhá období stabilního vývoje, známá jako Říše, a na kratší periody zvané přechodná období, většinou ve znamení zmatků, chaosu a místních válek.

Dědictví Egypta

Největšího rozmachu dosáhl starověký Egypt v období Nové říše (zhruba 1570–1070 př. n. l.). Tehdy došlo k ohromnému rozšíření území a mezi panovníky se objevila jména mnoha významných válečníků i diplomatů. Po tomto období již následoval pozvolný kulturní i mocenský úpadek, částečně přerušovaný pouze obdobími vlády dynastie Ptolemaiovců. Vláda faraonů nad Egyptem

skončila oficiálně roku 30 př. n. l., kdy si zemi podrobil první římský císař Augustus. Tím definitivně po tisíciletích skončil nezávislý vývoj říše.

Egypt nám zanechal vpravdě nebývale rozsáhlé dědictví – ostatně ne nadarmo se říká při spouště činnosti „již staří Egyptané...“. Mezi nejobdivovanější sféry této starověké říše patří především rozvinutá matematika (která umožnila stavbu pyramid), lékařství, hrnčířství, nové formy literatury a počátky diplomacie, kterou můžeme spatřovat také v první známé mírové smlouvě. Egypt fascinoval odedávna, největší vlna zájmu o dávnou civilizaci však přišla až v raném novověku a s určitými výkyvy se udržela vlastně až do současnosti. Země faraonů jítřila také fantazii mnoha spisovatelů a současných umělců,

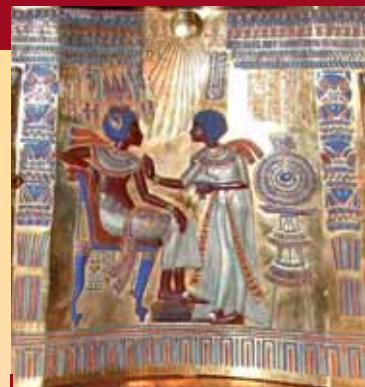
Faraon: král nebo bůh?

Pojem faraon je dnes obecně známý a rozšířený v populární kultuře. Obvykle je jím označován vládce starověkého Egypta jakéhokoliv jeho období. Tento titul však byl zaveden až v období Nové říše a původně znamenal „Velký dům“, neboť označoval panovníkův palác. Postupně se ale významově odchyly stíraly a nakonec se již tento termín nerozlišoval od tradičního egyptského slova pro krále, tedy *nswt*. **Věřilo se, že faraon je prostředníkem mezi lidem a bohem Horem v životě, mezi lidem a bohem Usirem pak ve smrti.** Faraon představoval posvátný most, spojující Usira se smrtelníky, a po smrti se měl s tímto bohem spojit v posvátné jednotě. **Dnes se předpokládá, že staří Egyptané nepovažo-**

vali svého panovníka za božskou bytost; vnímali jej spíše jako bytost dvojí podstaty – božskou a smrtelnou zároveň.

Faraon nosil jako symbol své moci dvojitou korunu, jejíž červená část představovala Dolní Egypt a bílá část Egypt Horní. Při některých příležitostech však nosil panovník modrou korunu odlišného tvaru. Koruna byla obvykle zdobena dalším symbolem královské moci v podobě vztyčené kobry na čelence. Tento *uraeus*, jak se symbol nazýval, měl mít ochrannou moc a soustředil v sobě podstatu všech neobvyklých božských i lidských sil, spojených v osobě panovníka a jeho královského úřadu.

Někdy nosili egyptští panovníci také zvláštní pokrývku hlavy, zvanou nemes. Měla podobu proužkovaného šátku a zřejmě nahrazovala královskou korunu. Přesto byla někdy využívána

Výjev z Tutanchamona trůnu. Faraon je zde zobrazen v uvolněné poloze a jeho hlavní manželka Anchesenamón mu vtírá do ramenou masti

v kombinaci s dvojitou korunou, tak jako v případě soch Ramesse II. v Abú Simbelu. Při rituálech a obřadních příležitostech nosili faraoni také umělou bradku, vytvořenou z kozí srsti.

V pohodlí domova

Větší část egyptské společnosti byla tvořena rolníky, kteří byli pevně připoutáni ke své půdě, a jejich obydlí bylo určeno pouze pro nejbližší rodinné příslušníky. **Chatrče byly obvykle stavěny z hliněných cihel, konstruovaných s účelem poskytovat chlad během denního horka. Každý takový dům byl vybaven kuchyní s otvorem ve stropě, kamenným mlýnkem na obilí a malou pecí pro přípravu chleba. Stěny byly malovány na bílo a někdy byly pokryty barvenými lněnými závěsy. Podlaha byla pokryta rákosovými rohožemi a nábytek představovaly dřevěné stoličky, stolký a postele.**

Starí Egypťané měli překvapivě kladný postoj k čistotě a hygienickým návykům. Často se koupali v Nilu a používali mazlavé mýdlo, vyrobené ze zvířecího tuku a křídly. Muži si obvykle holili celé tělo a tělesný pach zakrývali aromatickými parfémy. Oděv byl vyráběn nejčastěji z bělených lněných pruhů. Muži i ženy z vyšších vrstev si navlékali paruky, šperky a používali různé druhy kosmetiky. Děti chodily nahé až do dosažení dospělosti, což odpovídalo věku zhruba 12 let.

Mezi běžné aktivity Egypťanů ve volném čase patřil **tanec, hra na různé nástroje a oblíbené stolní hry (např. senet nebo mehem)**. Žonglérství a míčové hry byly velmi populární především u dětí. Podle výjevu objeveného v jedné z hrobek v Beni Hasan byl dokonce oblíbený i zápas. Bohatší příslušníci egyptské společnosti měli v oblíbené také lov a plavbu po Nilu.

říše a jeho vláda spadá do její nejranější fáze zhruba v období let 1550–1525 př. n. l.

Ahmoše dokázal Hyksósy, ovládající nilskou deltu, vypudit důmyslnou reorganizací armády. Egyptské vojsko bylo vybaveno kvalitnějšími zbraněmi, mezi nimi hyksóskými luky, válečnými vozy a bronzovými meči. U vyhánění vetřelců se však nový faraon nezastavil

Egypt v době Nové říše kolem roku 1450 př. n. l.
 ■ Vlastní území Egypta
 ■ Území podléhající Egyptu

kteří se ve své tvorbě nechávali inspirovat exotickým nádechem tajemné říše na Nilu.

Výboje Nové říše

Již bylo zmíněno, že právě v tomto púltisíciletí dlouhém období dosáhl Egypt svého maxi-

z nejvýznamnějších faraonů v celé historii této říše. Na samotném počátku tohoto období byla říše znovu sjednocena pod vládou panovníků, kteří pocházeli z hornoegyptského Vesetu (Théb). Hyksósové, kteří jako původem cizorodá vládnoucí vrstva (15.

Pokus o zavedení Atonova kultu znamenal bezprecedentní náboženskou revoluci v dějinách Egypta

málního rozsahu i moci. Celá perioda se odehrála ve znamení vlády 18. až 20. dynastie, v jejichž rámci se na trůnu objevili někteří

a 16. dynastie) měli v rukou moc předchozích 150 let, byli vyhnaní faraonem Ahmosem I. Ten je tak považován za zakladatele Nové

a postupně využil zvýšenou kapacitu svého vojska i k mohutným válečným tažením. Při nich Egypťané pronikli až na území dnešní

Různorodá společnost

Základ populace tvořili **zemědělci**, jejichž pole však vlastnil panovník, chrám nebo místní nobilita. Drobní rolníci byli také povinni platit daně a pracovat na náročných stavebních nebo zavlažovacích projektech.

O něco výše v egyptské hierarchii stáli **umělci a řemeslníci**, kteří obvykle pracovali v dílnách spojených s chrámem. Byli ale také kontrolováni státním aparátem a placeni přímo ze státní pokladnice. **Pisaři a různí hodnostáři** tvořili vyšší vrstvu egyptské společnosti a svoje postavení dávali okázale najevo jak v umění, tak i v literatuře. Trochu níže se společensky nacházeli **kněží, lékaři a stavební „inženýři“**, kteří byli pečlivě připravováni pro tuto svoji specializaci. Součástí

společnosti byli samozřejmě také **otroci**. Rozsah otrokářství v Egyptě je však obvykle poněkud přeceňován.

Z hlediska práv a možností **společenského vzestupu žen** byl Egypt podstatně modernější než kupříkladu většina dnešních muslimských států. Některé významné ženy (Hatšepsut, Kleopatra) se dokonce ujaly vlády nad mocnou říší. Na druhou stranu se ale ženy nestávaly součástí státní administrativy, hrály druhořadou roli v chrámech a obvykle se jim ani nedostávalo stejného vzdělání jako jejich mužským protějškům. S majetkem mohli volně nakládat svobodní muži i ženy, to samé platilo i pro uzavírání smluv, manželství a rozvodů, dědických nároků atd.

Již v této době znali Egypťané předmanželské smlouvy.

Zemědělci tvořili základ egyptské společnosti

Řemesla ve starém Egyptě zahrnovala zejména zpracování kůže a kovů, výrobu nádob, šperků, obuvi, šití látek, tkaní koberců, opracování kamenů, sochařství a malířství

Sýrie, opakovaně také vpadli do Núbie. Ahmose I. byl zakladatelem 18. dynastie a jeho následníci šli důsledně v jeho stopách. Postupně se jim podařilo výrazně rozšířit území říše – podmanili si Núbii a na východě posunuli hranici až k řece Eufrat. Právě za vlády této dynastie tak Egypt dosáhl své maximální rozlohy a moci. Válečné výboje

Bohové Usir, Hor a Isis nakresleni na rakvi ukrývající mumii Amonovy kněžky

přitom měly také podstatný sociální rozměr – z velkého množství zajatých nepřátel vzniká nově vrstva otroků. Ti nejčastěji pocházeli ze dvou Egyptu nepřátelských říší – Mittanské a Chetitské.

Otřesení bohové

Ahmose I. byl bezesporu úspěšným panovníkem a období jeho vlády bylo dokonce nazýváno „zlatým věkem“. Centrem říše v této době již bylo město Veset, řecky známé jako Théby. Právě zde byl soustředěn kult uctívání boha Amona, který po spojení se slunečním bohem Re vytvořil jedno z nejvýznamnějších egyptských božstev, stvořitele a ochránce panovníka i státu – Amon-Rea. Ten byl zván „Králem bohů“ a po

Límeček z tenkého plechu vyrobený pro pohřební účely. Okřídlená kobra zobrazuje bohyni Vadžet, ochránkyni Dolního Egypta

dlouhou dobu bylo jeho postavení v pomyšlém egyptském panteonu neotřesitelné. Tak tomu bylo i v době vlády královny Hatšepsoset (kolem 1479–1458 př. n. l.), jedné z mála významných egyptských panovnic. Teprve v polovině 14. století př. n. l. provedl Amenhotep IV. jakousi starověkou náboženskou revoluci, když se pokusil omezit výraznou moc Amonových kněží. Dosud dominantní prvek egyptské mytologie zakázal a nařídil uctívání dávného kultu slunečního boha Atona. Svě jméno výmluvným způsobem změnil z Amenhotepa (v překladu „Amon je spokojen“) na Achnatona („ten, který jedná ve prospěch Atona“). Faraon se tak chtěl rozejít se starým náboženstvím, protože Atonův kult měl výrazné rysy mono-teismu (uctívání pouze jednoho boha), čímž by popřel existenci a moc všech ostatních bohů. Šlo o zcela bezprecedentní náboženskou revoluci v rámci dějin starověkého Egypta, což si mocní kněží samozřejmě nechtěli nechat líbit. Faraon také nařídil

Platilo se zrním

Páteří celé egyptské ekonomiky byly chrámy. Jejich funkce nespočívala pouze v udržování náboženských tradic a rituálů, nýbrž také ve shromažďování klíčových zásob potravin i státního majetku v rozsáhlých systémech sýpek a pokladnic. Na tyto zásoby dohlíželi vybraní královští úředníci, kteří také přerozdělovali potraviny a zboží mezi lid. **Většina oblastí souvisejících s obchodováním a financemi byla řízena centrálně** a spolu s tím také velmi přísně kontrolována.

Přeštože až do Pozdní doby říše (asi 715–332 př. n. l.) nebyl používán mincovní systém, směnný obchod dobře fungoval; platidlem bylo určité množství zrna a deben (standardní směnná jednotka, odpovídající zhruba 91 gramům) mědi nebo stříbra. Například dělníci dostávali odměnu v zrní, ta činila zhruba 5,5 pytle (asi 200 kg) za měsíc. Předáci si přišli na lepší výdělek, jejich měsíční „plat“ představoval 7,5 pytle (kolem 250 kg). Ceny byly pevně fixované na celém území říše a zaznamenané na oficiálních výnosech, což vypovídá o potřebě usnadnit obchodování ve starověké říši. Z dobových záznamů se tak dozvídáme, že například košile stála v celém Egyptě pět debenů mědi, zatímco kráva měla cenu 140 debenů.

Zrní bylo zřejmě základním a univerzálním směnným produktem. Mince se začaly v Egyptě používat až v 5. století př. n. l., byly převzaty z okolních států a nejdříve se s nimi obchodovalo spíše jako s daným množstvím určitého kovu.

Panteon egyptských bohů

Re

Re (v jiných jazycích často Ra) byla vlastně božská Zář, zhmotněná v podobě slunce. Byl nejvyšším slunečním bohem a jeho ohnivé oko (sluneční kotouč) bylo vševydoucí a vysílalo různá poselství.

Obvykle býval tento bůh zpodobňován se sokolí hlavou, na níž přenášel sluneční kotouč.

a vlivné metropole. Nápadná je jeho ozdoba na hlavě, kterou byla koruna se dvěma dlouhými pery. Často byl zpodobňován s modrou barvou kůže, což souviselo s jeho úlohou vládce oblohy a dárce života.

Anubis

Anubis neboli Anup byl zobrazován jako člověk s šakalí hlavou. Obvykle měl černou barvu kůže, byl spravedlivým rozhodčím mezi dobrým a zlým a především bděl nad mumifikací zemřelých. „Spravedlivé“ osoby provázel do říše mrtvých.

Hor

Bůh nebes, slunce a světla, božský vládce Egypta. Dokonce i slunce a měsíc byly považovány za jeho všudypřítomné oči. Obvykle býval zobrazován se sokolí hlavou nebo jako sokol sám o sobě. Představoval jedno z nejstarších a nejvlivnějších božstev, objevujících se během celých dějin starověkého Egypta.

Isis

Původně Eset, staroegyptská bohyně s lidskou podobou, ve starších obdobích ještě nepřilíš velkého významu. V Pozdní době se však již stává univerzální všeobjímající bohyní a v této podobě se s ní seznamují také Řekové a později Římané. Podle některých domněnek by dokonce mohla představovat předobraz křesťanské Panny Marie.

Ptah

Tento bůh byl mytologickým vládcem Memfidy, pán Slova a ochránce umělců

Amon

Později dostal sluneční kult novou podobu. Amon byl jedním z hlavních božstev Nové říše a pánem Vesetu (Théb), bohaté

výstavbu nového hlavního města, pojmenovaného Achetaton („obzor Atonův“), jde o dnešní El Amarnu. Období vlády tohoto panovníka se proto nazývá amarnským obdobím.

Po Achnatonově smrti se náboženský život vrátil k původnímu zavedenému řádu a jméno rebelského faraona bylo kněžím boha Amon-Rea vymazáváno z památek a monumentů. Achnatonův nástupce Tutanchaton (vládl asi 1333–1323 př. n. l.) si změnil jméno na dnes dobře známé Tutanchamon a přestěhoval se i s dvorem zpět do Vesetu, který se opět stal náboženským centrem Egypta. Přes svou dnešní popularitu však Tutanchamon vládl pouhých deset let, navíc v dětském věku, takže za něj rozhodovali spíše vlivní rádci (viz strana 14).

Silní Ramsesové

Mnohem významnější faraony Nové říše byli nositelé jména Ramsese (Ramses). Celé ramessovské období probíhalo ve znamení vlády silných panovníků, zároveň však vzrůstala sociální nespokojenost obyvatelstva a množily se také vpády Libyjců na území říše. Silným panovníkem byl bezpochyby Ramsese II., který vládl velmi dlouho (zhruba v letech 1279–1213 př. n. l.). Svými schopnostmi vojvodce by se dal přirovnat k Napoleonovi či Caesarovi. Podařilo se mu zajistit nebyvalý rozkvět Egypta a dal zbudovat jedinečné nádherné chrámy. Prosazoval dobovačnou politiku a v zájmu obnovení někdejšího vlivu Egypta v Asii a Sýrii neváhal vytáhnout do boje proti úhlavnímu nepříteli – Chetitům. Po památné bitvě u Kadeše (asi 1274 př. n. l.) vznikla první dochovaná mírová smlouva mezi panovníky obou stran. Ta byla následně

i řemeslníků. Jeho přezdívka byla také „Tvůrce“ nebo „Zobrazovatel“. Nejčastěji byl zpodobňován jako mumie s malou pokrývkou hlavy. Setkáváme se s ním také jako s jedním ze stvořitelů Země a původcem všech forem hmoty.

Sobek

V překladu vlastně „krokodýl“, bůh Nilu, úrody a plodnosti. V textech pyramid vystupuje jako „dárcem zeleně“ a později také „Pán Nilu“. Personifikoval plodivou sílu Nilu při jeho periodických záplavách.

Usir

Usir (Osiris) byl mocný bůh, zobrazovaný často v podobě mumie s královskými insigniemi (korunou na hlavě, vladařským žezlem a bičikem). Byl vládcem „spravedlivých“ a nejvyšším soudcem lidských skutků. Znal tajemství věčného života a před jeho soudem musel v okamžiku smrti stanout každý smrtelník.

Thot

Bůh zobrazovaný s hlavou ibise nebo v podobě paviana. Je ztotožňován s řeckým bohem Hermem. Původně byl zřejmě bohem Měsíce, v pozdější době však začal být vnímán jako jeden ze stvořitelů, původce božské moudrosti a poznání ve všech jeho formách.

Seth

Bůh, zvaný Seth (nebo Sutech) byl bratrem mocného Usira. Byl bohem pouště, moře a bouře. Podle mytologie záviděl svému bratrovi, bohu plodnosti a úrody, proto jej nechal při hostině úkladně zabít. Byl znám také jako protivník boha Hora v boji o egyptský trůn.

Správa kraje: ohrožení faraona

Je jisté, že spravovat tak rozlehlou a mocnou říši, jakou starověký Egypt nesporně byl, představovalo téměř neřešitelný úkol. Absolutním vládcem země, velitelem jejího vojska a vlastníkem přírodního bohatství všeho druhu byl nesporně faraon. Nad administrativní stránkou vlády bděl vezír, který vystupoval jako faraonův zástupce a dohlížel nad stavebními projekty, hledáním nových surovinových zdrojů, daňovým systémem, královskou pokladnicí, archívem apod.

Celá země byla rozdělena až na 42 administrativních oblastí zvaných nomy. Ty byly v Předdynastickém období autonomními městskými státy, postupně se však začlenily do

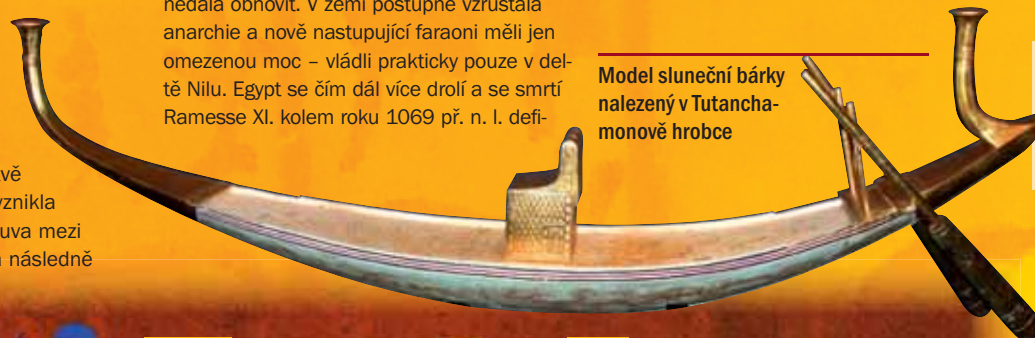
egyptské říše a zůstaly prakticky neměnné po dobu tří tisíciletí. Každý z nomů, kterých bylo 20 v Dolním Egyptě a 22 v Horním Egyptě, byl řízen oblastním správcem – nomarchou. Toto zřízení se však ukázalo být nebezpečným pro samotného faraona – **nomarchové se postupně stali mocnějšími než samotný panovník a kolem roku 2130 př. n. l. způsobili dokonce zánik Staré říše a nástup tzv. Prvního přechodného období. Během této zvláštní periody neměl faraon téměř žádnou moc a celá země byla rozdrobena na jednotlivá autonomní území. Po obnovení panovnické moci se pak faraoni snažili podržet výsady odvolání a jmenování nových nomarchů podle své volby.**

dokonce stvrzena sňatkem, neboť Ramsese pojal za manželku dceru chetitského krále. Egypt byl v této době stále pevně konsolidovaným hegemonom.

O sto let později se ale poměry začaly měnit. Za panování posledního „velkého“ faraona Ramsese III. (zhruba 1186–1155 př. n. l.) byl Egypt pustošen nájezdy tzv. mořských národů. Faraon s nimi úspěšně bojoval a získal tak dokonce množství otroků, které pak využil jako levnou pracovní sílu i žoldnéře. Egyptská říše však byla natolik oslabena, že se narušená ústřední moc již nedala obnovit. V zemi postupně vzrůstala anarchie a nově nastupující faraoni měli jen omezenou moc – vládli prakticky pouze v deltě Nilu. Egypt se čím dál více drolí a se smrtí Ramsese XI. kolem roku 1069 př. n. l. defi-

nitivně končí období Nové říše. Po nástupu 21. dynastie sice formálně vládnu faraoni, faktická moc je však rozdělena mezi královský rod na severu a mezi vojenské velitele a velekněze Amonova chrámu v jedné osobě ve Vesetu. Původní moc a sláva říše na Nilu se již nikdy nevrátí ve stejné míře jako za pět století „zlatého věku“ vlády 18., 19. a 20. dynastie. ■

*Mgr. Vladimír Socha
specializuje se na dějiny pravěku a starověku*

Model sluneční bárky nalezený v Tutanchamonově hrobce

Egypt ve starověku

Před r. 3100 př. n. l.
Předdynastická doba, od neolitu až do sjednocení Egypta panovníkem Namerem

Zhruba 3200–3000 př. n. l.
Protodynastické období. Šlo o dobu vlastního politického sjednocování Egypta

3000–2686 př. n. l.
Archaická (nebo Rané dynastická) doba, období vlády 1. a 2. dynastie

2686–2134 př. n. l.
Stará říše, období vlády 3.–6. dynastie (někdy je sem řazena také 7. a 8. dynastie). Politickým centrem se stalo město Memfis a moc již třímala pevně v rukou faraon

2160–2055 př. n. l.
První přechodná doba, vládné 9.–11. dynastie. Egypt je rozdělen na dvě části, o vládu spolu válčí Herakleopolis Magna na severu a Théby na jihu

2055–1640 př. n. l.
Střední říše, odpovídá období vlády 11., 12. a části 13. dynastie. V této době faraoni znovu sjednotili zemi a upevnili svoji mocenskou pozici

Zhruba 1650–1550 př. n. l.
Druhá přechodná doba, charakterizovaná vládou 15.–17. dynastie. V severní části Egypta vládli cizorodí panovníci – Hyksosové

1570–1070 př. n. l.
Nová říše, období největšího vzestupu a územního rozmachu Egypta. Vládnu slavní faraoni 18., 19. a 20. dynastie, jako byl Achnaton, Tutanchamon nebo Ramsese II. Období Nové říše končí úpadkem panovnické moci a rozdrobením říše

1069–664 př. n. l.
Třetí přechodná doba, období vlády 21. až 25. dynastie. Počátkem období se vlády nad jižní částí země ujalo Amonovo kněžstvo, které konkurovalo severní panovnické dynastií. V roce 747 př. n. l. dobyli říši Núbijci (25. dynastie)

664–323 př. n. l.
Pozdní doba, pro období vlády 26. až 30. dynastie. Končí dobytím Egypta Alexandrem Velikým. Obsahuje ještě dvě kratší období perské nadvlády

323–30 př. n. l.
Ptolemaiovská dynastie, vládnoucí rod makedonského původu, tvořený potomky jednoho ze sedmi Alexandrových generálů. V Egyptě vládli až do obsazení země Římany v roce 30 př. n. l. (poslední královna byla proslulá Kleopatra VII.)

Život na onom světě

Víra v posmrtný život hrála pro běžného Egyptana velmi důležitou roli. Polyteistické egyptské náboženství a obecně také mytologie spatřovaly v posmrtném životě spásu a jediný pozitivní osud člověka po smrti

Dvě miniaturní kanopické rakve určené pro vnitřní orgány. Skládají se ze dvou slepených zlatých schrán

Výrazem touhy po posmrtném životě pak byla především mumifikace, která zachovala tělo neporušené i dlouho po fyzické smrti jeho majitele.

Egyptané věřili, že mnohé předměty, přikládáné do hrobek mrtvým, jim poslouží v posmrtném životě.

O tom, zda zesnulý člověk odejde do říše mrtvých, rozhodoval podle mytologické tradice tzv. „Usirův“ (řecky Osiris) soud. Srdce zesnulého se vážilo oproti peru bohyně spravedlnosti Ma'at, symbolizujícímu řád a pořádek. Pokud srdce z důvodu hříšného života převážilo, pak ho pozřela velká požíračka Amemait. Šlo o mytologickou bytost s hlavou krokodýla, hřívou a tělem lva a zadní částí těla hrocha. Zmínka o ní se objevuje již kolem roku 1400 př. n. l., tedy v době vrcholící moci Egypta během období Nové říše.

Egyptské mumie

Během dlouhé historie vyvinuli kněží propracovaný systém obřadů a úkonů, který měl zesnulým zajistit posmrtný život. Mezi tyto zvyklosti patřila mumifikace, pečlivé provádění pohřebních obřadů a přidávání obětin do hrobek zesnulých. Obětované předměty měly sloužit mrtvým v příštím životě. Ve starších obdobích zabránilo hnití mrtvých těl sucho, které v pouštních podmínkách panovalo. S postupem času si však bohatší Egyptané nechávali

Soudy, tresty a věštiny

Hlavou právního systému byl oficiálně faraon, který byl odpovědný za vytváření zákonů, vykonávání rozsudků a obecně nastolení práva a pořádku v zemi. Tento stav odpovídal egyptskému konceptu **Ma'at – univerzálnímu řádu světa**, reprezentovanému stejnojmennou bohyní spravedlnosti. Přestože se dodnes žádný egyptský právní kodex nedochoval, na základě dvorních písemných záznamů můžeme některé jeho aspekty dohledat. Zdá se, že egyptské právo bylo spíše zrykové, než řízené složitým souborem zákonných ustanovení. **Místní rady starších, zvaných v období Nové říše Kenbet, řešily menší prohřešky a méně významné spory.** Zločiny závažného charakteru (vraždy, velké loupeže nebo vykrádání hrobek) byly řešeny „**Velkým soudem**“, kterému předsedal **vezír nebo sám faraon.** U těchto soudů byla

vyžadována přísaha o pravdivém vypovídání a jako přijatelný prostředek k získání informací bylo stanoveno také mučení.

Tresty byly z dnešního hlediska velmi kruté. Již za menší provinění mohla odsouzenému hrozit podle povahy provinění těžká pokuta, bití, znetvoření obličeje nebo vyhnanství. **Za těžší zločiny, jako byla vražda nebo rabování hrobek, následoval téměř jistý trest smrti.** Ten byl nejčastěji prováděn setnutím, utopením nebo nabodnutím na kůl. Krutým opatřením bylo možné rozšíření trestu na celou rodinu odsouzeného.

V soudních sporech byla často využívána **věštiny**. Prostřednictvím orákula byl bůh, představovaný skupinou kněží, zahmován otázkami typu „ano nebo ne?“ ohledně závažných rozhodnutí a při posuzování viny či nevinou souzených.

Bohyně spravedlnosti Maat s roztaženými křídly

Egyptské lékařství

Moderní věda odhalila překvapivě vyspělou úroveň staroegyptské medicíny až po rozluštění hieroglyfického písma francouzským vědcem Champollionem v roce 1822. Byly objeveny starověké lékařské texty na papýrech, staré až 5000 let.

Díky mumifikaci měli vynikající znalosti anatomie a „fungování“ lidského těla, zbytek doháněli moudří egyptští lékaři dlouhodobým pozorováním a praktickou zkušeností. **Běžné byly neinvazivní operační zákroky, rovnání zlomenin kostí a podávání rozsáhlého spektra různých bylinných léčivých přípravků. Výraznou roli navíc sehrávala také magie a různá kouzelná zařikávání.**

Skutečné pitvy se tehdy zřejmě vůbec neprováděly, přesto znali Egyptané dobře anatomii lebky, chápalí souvislost mezi pulsem a srdcem

a znali důležitost dodržováním hygieny pro zabránění parazitární infekci.

Většina anatomických dovedností Egyptanů se uplatnila při mumifikaci, která podléhala přesně stanoveným postupům. Mezi ty patřilo také **prořazení lebeční kosti a vytažení mozku z lebky nosní dírkou.** Tuto techniku zvládli Egyptané velmi dobře a osvojili si i mnohé jiné dovednosti.

stavět mohutné kamenné hrobky a jejich těla byla po smrti uměle mumifikována.

To obnášelo vyjmutí vnitřních tělních orgánů, pevně ovinutí těla pruhy látky a uložení mrtvoly do pevné, hranaté schránky (kamenného sarkofágu nebo dřevěné rakve). Od období vlády 4. dynastie začaly být některé orgány ukládány odděleně do nádob, zvaných kanopy.

V období Nové říše Egyptané mumifikační techniky zdokonalili a nejlepší z nich zabrala dobu 70 dní (mimo jiné při ní byl vytahován mozek nosní dírkou). Mumifikacím se věnovala specializovaná skupina kněží, jejichž praktické anatomické znalosti se dají srovnat s těmi, kterými vládnu dnešní patologové.

V případě pohřbu vládnoucího a bohatého příslušníka egyptské vyšší vrstvy nebylo na obřadu a obětinách nijak šetřeno – vždyť i ohromující pohřební vybava faraona Tutanchamona byla zřejmě skromná ve srovnání s kolekcí, která se musela nacházet v hrobkách významnějších panovníků. O její prozkoumání nás bohužel již ve starověku připravili všudypřítomní vykradači hrobů.

Knihy mrtvých

Významnou úlohu v zádušním kultu hrály tradičně **Knihy mrtvých** – soubory asi 200 zařikadel, napsaných obvykle hieroglyfickým písmem na papyrových svitcích nebo přímo předmětech, umístěných v hrobkách a rakvích zesnulých. Jejich hlavním účelem bylo poskytnout mrtvému soubor zařikadel, která mu umožnila bezpečný přechod do posmrtného života. V textech se objevují cenné rady o správném umístění amuletů při mumifikaci, jsou zde popsány mnohé představy Egyptanů o posmrtném životě a konečně i závěrečný soud před Usirem (Osirisem). Jednotlivá zařikávadla jsou dnes egyptology řazena a číslována jako samostatné kapitoly, žádný dochovaný opis **Knihy mrtvých** však nebyl kompletní. Hlavní předlohou je stále opis jedné verze z pozdějšího Ptolemaiovského období, který obsahuje 165 kapitol. Je kuriózní, že po svém objevu byly tyto texty nejprve považovány za jakousi egyptskou „Biblii“. Na rozdíl od ní však nebyla **Kniha mrtvých** považována za boží zjevení, a proto mohl být její text postupem času upravován a měněn.

Mgr. Vladimír Socha